

Отримано 25.06.2026р
Голова спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.141

проф. Рамський А.Ю.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.141 у Київському столичному
університеті імені Бориса Грінченка,
доктору економічних наук, професору,
завідувачу кафедри фінансів, Факультету
економіки та управління
Андрію РАМСЬКОМУ

ВІДГУК

**Кириченко Оксани Сергіївни – офіційного опонента
на дисертацію Александрова Богдана Володимировича
тему: «Розвиток малого та середнього бізнесу в умовах системних
трансформацій економічної безпеки України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)**

**Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами.**

Дисертація Александрова Б.В. присвячена розв'язанню комплексної проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується глибокими структурними зрушеннями, спричиненими впливом внутрішніх і зовнішніх чинників системного характеру. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну спричинило руйнування виробничої інфраструктури, значні збитки від порушення логістичних маршрутів, загибель людей, скорочення обсягів виробництва та суттєво підвищило рівень ризиків та невизначеності. Всі ці негативні чинники вплинули і на рівень економічної безпеки національної економіки. За таких умов розвиток малого та середнього бізнесу набуває стратегічного значення як чинник формування стійкої, адаптивної та безпеково орієнтованої економічної системи. Водночас саме сектор малого та середнього бізнесу є найбільш чутливим до негативного впливу трансформаційних процесів економічної безпеки, обмеженого доступу до фінансових ресурсів, регуляторних бар'єрів та інституційних дисфункцій. Надати теоретичне обґрунтування та розробити методичні і практичні засади розвитку малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України, а також сформуванню інструментарію оцінювання та прогнозування його розвитку визначено метою цієї дисертації.

Актуальність роботи Александрова Б.В. підтверджується також зв'язком наукової спрямованості дисертаційного дослідження із науково-дослідною роботою кафедри міжнародної економіки Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Розвиток економіки міста Києва в умовах євроінтеграції» (2018-2023 рр., реєстраційний № 0118U001561) та «Роль міських

агломерацій у забезпеченні сталого розвитку національних економік» (2024-2028 рр., реєстраційний номер 0124U003012).

Структура дисертаційної роботи.

Дисертація Александрова Б.В. структурована традиційно: текст дисертації складається з трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Наприкінці кожного розділу подано висновки, що підсумовують основні результати досліджень, які викладені у розділі. Текст дисертації логічно відображає послідовність викладеного матеріалу, містить теоретичну та емпіричну частини дослідження. У Додатках наведено допоміжний матеріал, що надає повноту сприйняття дисертації.

Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, з них основного тексту 214 сторінок, що відповідає чинним вимогам до дисертації доктора філософії. Робота містить 32 таблиці і 15 рисунків та 9 додатків на 10 сторінках. Список літератури налічує 165 джерел.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтованість наукових положень базується на логіці дослідження і системному підході до аналізу і вирішення сформульованих в роботі завдань. Зміст дисертації відповідає назві. Автором чітко визначена мета дослідження, об'єкт, предмет та задачі дослідження. Методичний апарат і теоретичне підґрунтя дослідження чітко описані у Вступі. Дисертація характеризується логічною структурою та дотриманням наукового стилю викладення результатів.

У першому розділі дисертації досліджено теоретичні основи розвитку малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України. Автором розкрита економічна сутність розвитку малого та середнього бізнесу, визначена структура та системні трансформації економічної безпеки в контексті розвитку малого та середнього бізнесу, проведений аналіз нормативно-правового забезпечення та інструментів підтримки малого та середнього бізнесу в Україні. У першому розділі дисертації уточнено зміст поняття «розвиток малого та середнього бізнесу» (МСБ), отримала подальший розвиток структурно-функціональна модель посилення ролі малого та середнього бізнесу в системі трансформацій економічної безпеки держави, в якій конкретизовано мету, зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці, напрями розвитку МСБ; проаналізована достатність нормативно-програмного забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

У другому розділі розроблені методичні положення та інструментарій оцінювання розвитку малого та середнього бізнесу в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки, здійснено комплексний аналіз сучасного стану розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, проведений аналіз зарубіжного досвіду розвитку малого та середнього бізнесу та обґрунтована доцільність використання окремих положень в Україні. У другому розділі автором удосконалено методичний підхід до інтегрального оцінювання розвитку малого та середнього бізнесу в контексті економічної безпеки, який

базується на виділенні структурного, соціального, фінансового та цифрового блоків, що надає можливість враховувати виклики та запити вітчизняного бізнесу в умовах воєнного стану та дозволяє кількісно виявляти внутрішній дисбаланс сектору МСБ, визначати релевантність впливу виділених блоків на рівень стійкості бізнесу.

У третьому розділі розроблені рекомендації щодо подальшого розвитку малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України. Автором удосконалено систему заходів державного регулювання малого та середнього бізнесу, в основу якої покладено їх орієнтованість на показники економічної безпеки; методичні положення прогнозування динаміки структурних змін інтегрального індексу розвитку МСБ; отримав подальший розвиток підхід до оцінювання економічної безпеки сектору МСБ шляхом застосування критеріїв інтерпретації коефіцієнтів за блоками, який дає змогу оцінювати не лише кількісні параметри функціонування МСБ, а й якісні зміни у його економічній структурі, зайнятості, фінансовому забезпеченні та цифровій адаптації.

Мета дисертаційної роботи досягнута повною мірою завдяки використанню цілої низки методів наукового дослідження, а саме: аналізу та синтезу, монографічного, системного підходу, методу логічного узагальнення та систематизації, критичного аналізу, економіко-статистичних методів, економічного моделювання та прогнозування, сценарного підходу, графоаналітичного методу, методу логічного узагальнення.

Велика кількість та висока якість використаних джерел інформації, докладність їх аналізу створює передумови для забезпечення високого рівня обґрунтованості результатів дисертаційної роботи.

Представлена робота виконана на високому науково-методичному рівні, а сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації є теоретично обґрунтованими і експериментально підтвердженими.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Сутність наукової новизни дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методичних засад та розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України. Найбільш вагомими результатами дисертації Александра Б.В. є наступні:

удосконалено:

- методичний підхід до інтегрального оцінювання розвитку малого та середнього бізнесу в контексті економічної безпеки, який базується на виділенні структурного, соціального, фінансового та цифрового блоків, що на відміну від існуючих напрацювань, враховує виклики та запити вітчизняного бізнесу в умовах воєнного стану та дозволяє кількісно виявляти внутрішні дисбаланси сектору МСБ, визначати релевантність впливу виділених блоків на рівень стійкості бізнесу;

- систему заходів державного регулювання малого та середнього бізнесу, в основу якої покладено їх орієнтованість на показники економічної безпеки, яка

на відміну від існуючих напрацювань сегментована за критерієм розміру на заходи для мікро-, малого та середнього бізнесу, що дозволить вирівнювати структурні дисбаланси у його розвитку, підвищувати фінансову спроможність, цифрову зрілість та соціальну ефективність;

- методичні положення прогнозування динаміки структурних змін інтегрального індексу розвитку МСБ, що відрізняється від існуючих структуризацією за блоками структурного, соціального, фінансового та цифрового в умовах системних трансформацій економічної безпеки з виокремленням нормованих показників країн Європейського Союзу на основі сценарного моделювання, що дозволяє визначати перспективні напрями розвитку МСБ з метою економічної євроінтеграції;

отримало подальший розвиток:

- підхід до оцінювання економічної безпеки сектору МСБ шляхом застосування критеріїв інтерпретації коефіцієнтів за блоками, що на відміну від існуючих підходів, дає змогу оцінювати не лише кількісні параметри функціонування МСБ, а й якісні зміни у його економічній структурі, зайнятості, фінансовому забезпеченні та цифровій адаптації;

- трактування сутності розвитку МСБ як комплексного процесу якісних та структурних змін у секторі малого та середнього бізнесу, що полягає у підвищенні його конкурентоспроможності, адаптивності до турбулентного бізнес-середовища та соціально-економічної результативності, який досягається шляхом ефективної взаємодії внутрішнього потенціалу суб'єктів господарювання із зовнішніми механізмами державної підтримки та ринкового впливу, що відрізняється від існуючих інтегрованим підходом структуризації векторів (конкурентоспроможності, адаптивності, соціально-економічної результативності). Це дозволить комплексно враховувати виділені вектори у забезпеченні ефективності бізнес-процесів в умовах трансформаційних змін державного та ринкового регулювання;

- структурно-функціональна модель посилення ролі малого та середнього бізнесу в системі трансформацій економічної безпеки держави, в якій конкретизовано мету, зовнішні та внутрішні загрози економічній безпеці, напрями розвитку МСБ (активізації ділової активності, розвитку людського капіталу, цифровізації суб'єктів, посилення соціальної відповідальності держави) та очікувані результати впливу розвитку МСБ на посилення економічної безпеки. Дана розробка відрізняється від існуючих структуризацією напрямів розвитку МСБ, які сприяють стійкості економічної безпеки, що дозволить сприяти результативності внеску МСБ у соціально-економічний розвиток країни;

- заходи щодо імплементації досвіду країн Європейського Союзу з метою розвитку МСБ, які передбачають створення єдиного підприємницького реєстру з виокремленням мікропідприємств, запровадження програм масштабування МСБ, підтримку середніх підприємств з орієнтацією на інноваційну та експортну активність, формування локальних кластерів, використання практики розробки державних та регіональних програм окремо для мікро-, малих та середніх підприємств. Ця розробка відрізняється від існуючих акцентом на релевантні

функціональні напрями розвитку МСБ в контексті економічної євроінтеграції, що дозволить спрямувати заходи державного регулювання на посилення ролі МСБ у трансформації економічної безпеки.

Можна зробити наступні висновки: за ступенем актуальності, новизни, а також обґрунтованістю та цінністю отриманих результатів дисертаційна робота має вагоме теоретичне і практичне значення.

Практична цінність результатів дослідження. Основні теоретичні висновки й науково-практичні рекомендації автора впроваджені у діяльність Співки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка № 31/1 від 27.04.2026 р.); консалтингової компанії «Діалог-Класик» (довідка № 250603-01 від 03.06.2025 р.); ТОВ «ТЕХНОШВЕЙСЕРВІС» (довідка від 12.03.2026 р.).

Науково-методичний доробок автора було впроваджено в освітній процес Київського столичного університету імені Бориса Грінченка під час підготовки матеріалів навчальної дисципліни «Цифрова економіка» для здобувачів освітньо-професійної програми «Економіка міста. Урбаністика» спеціальності 051 «Економіка» (акт про впровадження результатів наукового дослідження в освітній процес).

Повнота викладення основних положень, висновків і рекомендацій дисертації в наукових працях, зарахованих за темою дисертації.

За результатами дисертаційного дослідження автором дисертації було опубліковано 12 наукових праць, зокрема 4 статті - у фахових виданнях, включених до переліку МОН України (з них 1 стаття одноосібна), 8 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (з них всі одноосібні).

Автором дотримані вимоги п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться у дисертації, апробації її основних положень.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатньою.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження на окремі суперечності, які можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації.

Позитивно оцінюючи актуальність дисертаційного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність висновків, високий теоретичний рівень

і практичну значущість результатів, слід вказати на наявність певних зауважень і дискусійних положень.

1. У розділі 1 у табл. 1.4 «Характеристика складових економічної безпеки на макроекономічному рівні» (С. 46) автором наведено перелік складових економічної безпеки, який розроблений Міністерством економічного розвитку і торгівлі України у 2013 р. Із тексту дисертації не зрозуміло з якою метою автор наводить перелік функціональних складових економічної безпеки національної економіки. Яким чином ці складові впливають на розвиток малого та середнього бізнесу в країні або навпаки розвиток малого та середнього бізнесу в Україні впливає на ці складові. Доцільно було надати більш ґрунтовне пояснення до цієї таблиці.

2. У розділі 2 у табл. 2.5 «Розрахунок нормованого показника соціальної стійкості у 2014-2024 рр.» (С. 105) автор наводить результат розрахунку нормованого показника, проте не зовсім зрозумілим є алгоритм проведення цього розрахунку та немає первісних даних для розрахунку. Доцільно було б повний алгоритм проведених розрахунків із посиланням на статистичні дані навести у Додатках до дисертації. Це зауваження стосується і таблиці 2.6 (С. 108) і таблиці 2.7 (С. 111).

3. У розділі 2 у табл. 2.8 «Розрахунок індексу розвитку малого та середнього бізнесу з позиції економічної безпеки» (с. 113) наведена динаміка індексу розвитку малого та середнього бізнесу в Україні за виділеними автором функціональними складовими: структурний блок, фінансовий блок, соціальний блок, цифровий блок. У першому (теоретичному) розділі дисертації немає достатнього обґрунтування чому автор виділяє саме ці блоки для розрахунку інтегрального показника.

4. У розділі 3 доцільно було б згрупувати рекомендації автора щодо розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах трансформації рівня економічної безпеки національної економіки в окрему таблицю або схему для кращого розуміння.

Водночас висловленні зауваження та пропозиції мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісним і ґрунтовним, а також не применшують наукової новизни та практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертація Александрова Богдана Володимировича «Розвиток малого та середнього бізнесу в умовах системних трансформацій економічної безпеки України» є завершеним, самостійно виконаним та логічно побудованим науковим дослідженням. Дисертація підготовлена на високому науково-теоретичному рівні, а здійснений науковий пошук заслуговує на повагу і підтримку.

Актуальність, наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертаційної роботи, а також належний ступінь обґрунтованості у ній висновків і рекомендацій засвідчують високий рівень професійної кваліфікації і наукову

зрілість дисертанта, а опубліковані ним наукові праці повною мірою відбивають основні положення дисертації. Виходячи з викладеного, вважаю, що за своїм змістом, структурою та оформленням рецензована дисертація повною мірою відповідає нормативним вимогам викладеним у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а відтак, її автор Александров Богдан Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії зі спеціальності 051 Економіка.

Офіційний опонент:
Професор кафедри
Управлінських технологій
Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «КРОК»,
доктор економічних наук, професор

Оксана КИРИЧЕНКО

Підпис: Оксана КИРИЧЕНКО засвідчую
Директор департаменту кадрів Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «Крок»
М. Київ, вул. М. Кривоноса, 10
25 06 2026 р.